

Тема 2. Класифікація та ознаки галузевих ринків

1. Класифікація галузевих ринків.
2. Типи та головні ознаки структури галузевих ринків.
3. Кон'юнктура ринків як об'єкт економічного аналізу.

1. Класифікація галузевих ринків

У табл. 1 надано класифікацію галузевих ринків за різними ознаками. Головною ознакою щодо виокремлення різних видів галузевих ринків на практиці є класифікація видів економічної діяльності, продукції та послуг тощо.

Таблиця 1

Класифікація галузевих ринків

Ознаки класифікації	Види ринків
Вид діяльності	Визначаються за КВЕД
Сектор економіки	- ринки первинного сектору (видобувного, сировинного); - ринки вторинного сектору (обробного); - ринки третинного сектору (інфраструктурного); - ринки четвертинного сектору (розподільчо-обмінного); - ринки п'ятинного сектору (соціально-управлінського).
Охоплення території	- глобальні; - міжнародні; - національні; - регіональні; - місцеві.
Рівень конкуренції	- конкурентні ринки; - ринки природної монополії; - ринки з індивідуальним домінуванням; - ринки з колективним домінуванням.
Реагування на стадії економічного циклу	- ринки зі стабільним характером розвитку; - ринки з циклічним характером розвитку.
Привабливість щодо інвестицій	- зростаючі; - стабільні; - циклічні.
Динаміка витрат	- із зростаючими витратами; - з постійними витратами; - зі спадними витратами
Стадії зрілості попиту	- піонерні; - зростаючі; - розвинені; - згасаючі.
Висота бар'єрів входження	- галузі із вільним входженням; - галузі з неефективними бар'єрами; - галузі з ефективними бар'єрами; - галузі із блокованим входженням.

Класифікації видів економічної діяльності призначені для упорядкування даних, що стосуються суб'єктів економічної діяльності, надає основу для підготовки даних щодо випуску продукції, факторів виробництва (робочої сили, сировини, енергії тощо), накопичення основного капіталу і фінансових операцій цих одиниць.

Класифікації продукції призначені для об'єднання в єдину групу продуктів (товарів і послуг), що мають спільні характеристики. Вони становлять основу для підготовки даних щодо виробництва, торгівлі, розподілу, споживання, зовнішньої торгівлі і транспортування цих продуктів.

Існують сучасні міжнародні статистичні класифікації видів діяльності та товарів, зокрема:

Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності – ISIC (International Standard Industrial Classification) – це класифікація об'єкта за видом економічної діяльності, яку він здійснює. Вид діяльності визначається тим виробництвом, яке здійснює статистична одиниця, це база для розробки класифікацій видів економічної діяльності багатонаціонального та національного рівнів. ISIC не класифікує галузі або продукцію та послуги.

Центральна класифікація продукції – CPC (Central Product Classification) призначена для огляду економіки з позицій виробленої і спожитої продукції, наданих та отриманих послуг. Термін "продукція" означає товари, які підлягають транспортуванню, що не підлягають транспортуванню та послуги. Мета класифікації – створення основ для міжнародного зіставлення різних статистичних даних, пов'язаних із продукцією, послугами й майновими цінностями.

Гармонізована система опису та кодування товарів – HS (Harmonized Commodity Description and Coding System) впроваджена Радою митного співробітництва у 1983 р. для митних тарифів (набула чинності з 1.01.1988), але використовується багатьма країнами і для статистичного

спостереження в галузі зовнішньої торгівлі, а також для проведення міжнародних порівнянь, ліцензування і квотування товарів. Об'єкти класифікації – всі рухомі товари, але не послуги. Структура: група, товарна позиція, товарна субпозиція.

Міжнародна стандартна торгова класифікація – SITC (Standard International Trade Classification) – міжнародна класифікація товарів ООН для зовнішньої торгівлі. Набула чинності одночасно з HS, спочатку була визначальною, але після переходу до HS припинила бути такою. Надається розділ, підрозділ, група, підгрупа.

До статистичних класифікацій ЄС належать:

1. Класифікація видів економічної діяльності Європейського Союзу – NACE призначена для опису юридичних одиниць за їхньою основною класифікаційною ознакою – видом економічної діяльності; здійснює деталізацію кодових позицій ISIC. Структура коду NACE має чотири рівні: перший складається з рубрик, які позначаються літерним кодом (секції); другий – з рубрик, що позначаються двозначним цифровим кодом (розділи); третій – з рубрик, які позначаються тризначним цифровим кодом (групи); четвертий – з рубрик, що позначаються чотиризначним цифровим кодом (класи).

2. Класифікація продукції за видами діяльності – CPA призначена для опису економіки країн ЄС за продукцією та послугами, що виробляються та надаються. Структура коду має шість рівнів: перший складається з рубрик, позначається літерним кодом (21 секція); другий – з рубрик, позначається двозначним цифровим кодом (88 розділів); третій – з рубрик, позначається тризначним цифровим кодом (261 група); четвертий – з рубрик, позначається чотиризначним цифровим кодом (575 класів); п'ятий – з рубрик, позначається п'ятизначним цифровим кодом (1 342 категорії); шостий – з рубрик, позначається шестизначним цифровим кодом (3 142 підкатегорії).

3. На базі CPA розроблено Класифікатор видів промислової продукції – PRODCOM для проведення вибіркової статистичної спостережень економіки у країнах ЄС щодо виробленої продукції і наданих послуг у промисловості. PRODCOM містить виключно промислову продукцію добувної та переробної галузей промисловості.

4. Комбінована номенклатура – CN використовується в ЄС для зовнішньої торгівлі, є набагато детальнішою, ніж HS. Структури HS/CN, що складаються з 21 секції, відрізняються від структури CPA. У HS/CN продукцію розподілено за матеріалами, з яких її виготовлено, за функціями, які вона виконує, і за ступенем її оброблення (перероблення).

До статистичних класифікацій України належать: Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД); Статистична класифікація продукції (СКП); Перелік продукції промисловості (ППП); Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД).

Виходячи з методології національної статистики та враховуючи її значення для економіки країни, головною національною статистичною класифікацією вважається Класифікація видів економічної діяльності – КВЕД. За структурою КВЕД складається з двох блоків: ідентифікації та назви. Блок ідентифікації має ієрархічну систему класифікації і систему кодування із застосуванням літерно-цифрового коду. Для виділення галузей економіки (сільське господарство, металургія, транспорт тощо), яким належать об'єкти класифікації, введені спеціальні "Секції" та "Підсекції", які позначені прописними літерами латинської абетки. Глибша деталізація групувань КВЕД (розділ, група, клас, підклас) позначається цифровими кодами. **Структура коду КВЕД має такі рівні: Y XX. XX**, де Y – секція (літери латинської абетки від A до U); XX – розділ; XX.X – група; XX.XX – клас.

У розвиток КВЕД Держстандарт України розробив **Статистичну класифікацію продукції (СКП)**, яка забезпечила деталізацію видів діяльності до окремих видів товарів, робіт, послуг. Методологічні основи та пояснення до класифікаційних позицій СКП відповідають Класифікації продукції за видами економічної діяльності Європейського Співтовариства (CPA, 2008).

Для промисловості розроблений Перелік продукції промисловості (ППП).

Ще більш детально розподілені товари, роботи і послуги в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД).

Таким чином, наведена класифікація дозволяє аналізувати економіку на мезорівні, визначати результативність функціонування ринкових структур з погляду їхньої прибутковості та впливу на інші сфери економіки, а також впливу на конкурентоспроможність економіки.

2. Типи та головні ознаки структури галузевих ринків.

Структура галузевого ринку характеризується:

- чисельністю та розподілом продавців та покупців;

- рівнем диференціації;
- наявністю або відсутністю бар'єрів входження на ринок нових фірм;
- рівнем вертикальної інтеграції підприємств;
- ступенем диверсифікації виробництва фірми.

Для оцінки структури галузевих ринків використовуються такі показники:

- концентрації, серед яких загальний рівень активності великих підприємств, рівень домінування на ринку одного або декількох продавців, рівень монопольної влади, масштаби фірм, крива концентрації, індекси концентрації;

- види та рівень бар'єрів входження на ринок нових фірм;
- рівень диверсифікації фірм за продуктовими лініями;
- рівень вертикальної інтеграції фірм.

Показники ринкової структури використовують для класифікації ринків (табл. 2 та 3)

Таблиця 2

Класифікація ринку пропозиції

Характер продукції	Кількість продавців		
	один	декілька	багато
Однорідна продукція	Чиста монополія	Гомогенна олігополія	Чиста конкуренція
Диференційований продукт	Чиста багато продуктова монополія	Олігополія з диференційованою продукцією	Монопольстична конкуренція

Таблиця 3

Класифікація ринку попиту та пропозиції

Покупці	Продавці		
	Багато	Декілька	Один
Багато	Двобічна поліполія	Олігополія	Монополія
Декілька	Олігопсонія	Двобічна олігополія	Монополія, що обмежена олігопосонією
Один	Монопсонія	Монопсонія, що обмежена олігополією	Двобічна монополія

Структура ринку є важливою характеристикою галузевого ринку, оскільки може визначати не тільки ціну продукції, але й можливість її узгодження, а також норму та маржу прибутку (рис. 1).

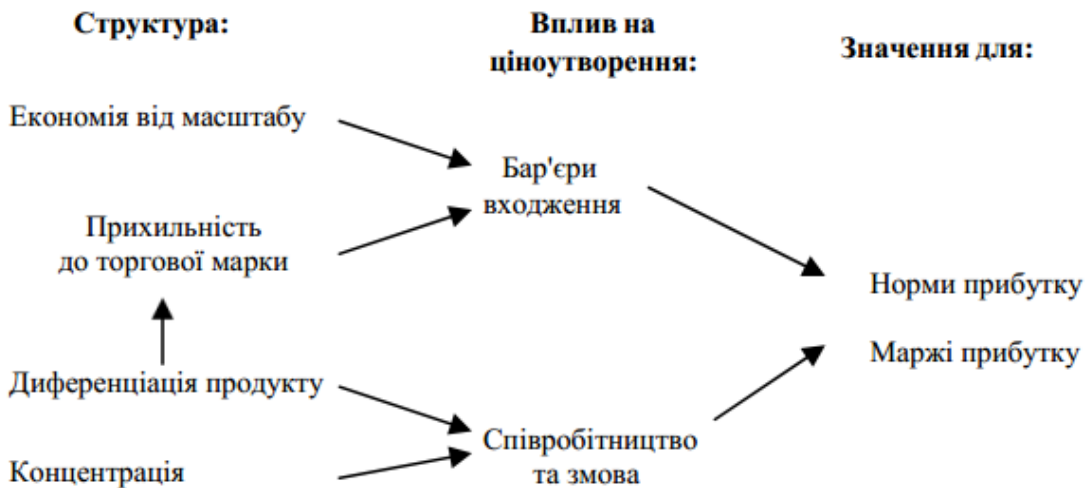

Рис. 1. Взаємозв'язки між ринковою структурою та прибутковістю

Сучасна структура галузі також характеризується:

- 1) загальним рівнем економічної активності великих підприємств;
- 2) рівнем домінування на конкретних ринках одного або декількох продавців;
- 3) рівнем диверсифікації фірм за продуктовими лініями;
- 4) рівнем вертикальної інтеграції фірм.

3. Кон'юнктура ринків як об'єкт економічного аналізу

Під кон'юктурою ринку (ринковою кон'юктурою) найчастіше розуміють конкретну економічну ситуацію, що склалася на ринку на даний момент або за обмежений відрізок часу під впливом сукупності чинників і умов, це комплексна характеристика ринкових процесів і явищ.

Характеристика ринкової ситуації має такі ознаки:

- ступінь збалансованості ринку (співвідношення попиту і пропозиції), що сформувалася, намітилася або змінилася;

- тенденції розвитку ринку;
- сила і розмах конкурентної боротьби;
- рівень усталеності або змінюваності основних параметрів ринку;
- масштаби ринкових операцій і ступінь ділової активності;
- рівень комерційного (ринкового) ризику;
- положення ринку у визначеній точці економічного або сезонного циклу.

Як інструменти виміру й оцінки кон'юктури ринку використовуються кон'юктурні показники та індикатори: ціни, обсяги виробництва, продажів, експорту, імпорту, товарні запаси, показники ділової активності тощо, а також специфічні якісні й атрибутивні кон'юктурні оцінки, що базуються на досвіді та думках фахівців.

Показники, що виступають у ролі індикаторів кон'юктури, залежно від поставлених цілей аналізу й особливостей розвитку ринку, можуть бути як абсолютними, так і відносними величинами (табл. 4).

Таблиця 4

Система індикаторів та показників кон'юктури ринку

Об'єкт аналізу	Індикатор	Показник
Виробництво і пропозиція, попит і споживання, ціни та пропорційність ринку	Еластичність попиту та пропозиції Коефіцієнт еластичності Динаміка виробництва Динаміка споживання Індекси темпів зростання (зниження) виробництва та споживання Індекси цін Рівень податкового навантаження	Обсяги виробництва Рентабельність Обсяги споживання Ціни на ресурси та сировину Податки та дотації Структурні зрушення Товарні запаси Валютний курс Ціни: індикативні, внутрішні, експортні, імпортні, біржові Галузева та товарна структура товарообігу
Рівень економічної концентрації, монополізації, конкуренції та масштабу ринку	Коефіцієнт концентрації Коефіцієнти: Джині, Херфінделя–Хіршмана, Розенблота, Лінда	Кількість операторів (підприємств) на ринку Ринкові частки підприємств Обсяги продажів
Потенціал ринку	Місткість ринку Виробничий потенціал Споживчий потенціал	Обсяги виробництва Обсяги експорту, імпорту Товарні запаси Обсяги капітальних вкладень Коефіцієнт зносу, введення та вибуття основних фондів Ступінь завантаження виробничих потужностей Питома вага галузі Структурні зрушення
Торгівля	Сальдо торговельного балансу Зміни товарної структури Динаміка цін	Товарна структура товарообігу Обсяги експорту, імпорту Ціни
Ділова активність, економічні ризики	Динаміка індексів акцій Попит на акції Динаміка укладених контрактів (замовлень, угод)	Курс акцій; Кількість угод; Обсяги продажу; Валютний курс; Обсяги інвестицій

Дослідження кон'юктури товарних ринків має здійснюватися у визначеній послідовності:

1. Виявлення основних рис й особливостей ринку.
2. Збирання й накопичення кон'юктурної інформації, тобто економічних показників та окремих фактів, що характеризують стан товарних ринків.
3. Аналіз і прогноз кон'юктури, що є основними етапами кон'юктурного дослідження.
4. На закінчення формулюються висновки, в яких дається атрибутивна оцінка ситуації та якісна градація стану і типу ринку.